

ELŐFIZETÉSI ÁR:
Egész évre . . . 6 korona.
Egyes szám ára 4 fillér.

MEGJELENIK HETENKÉNT EGYSZER:
szombaton és egyes rendki-
vüli alkalmakkor.

A VÁROS

SZERKESZTŐSÉG:
Városi közlevéltár (városház,
földszint 7. sz. lde küldendők
a kéziratok.

KIADÓHIVATAL:
Városi könyvnyomda-vállalat
irodája. Ide küldendők
az előfizetési díjak és hirde-
tések.

KÖZIGAZGATÁSI, KÖZMŰVELŐDÉSI ÉS KÖZGAZDASÁGI HETILAP.

Főszerkesztő: VECSEY IMRE. ♦♦ Felelős szerkesztő: KONCZ ÁKOS.

Kiadótulajdonos: A VÁROSI KÖNYVNYOMDA-VÁLLALAT.

Felirat a debreczeni egyetem ügyében.

*Nagyméltóságú Miniszter ur!
Mélyen tisztelt képviselőhás!*

Debreczen város lakossága 1550-ben földes urának, Enyingi Török Jánosnak védelme alatt elfogadta a protestáns hitet. Így iskolája, amely eddig szerzetesi iskola volt, protestánssá lett, mint Domokos Márton és társai által készített és a főiskolai levéltárban őrzött kéréssel is tanúsítja 1753-ból: „A váradi muzsák a nagy veszély miatt testvéreikhez, melyek e városban (Debreczenben) 1550 óta lakozást alapítottak — menekültek“. Izabella királyné és fia János Zsigmond a függetlenné lett Erdély trónjára visszahivatván, az 1555-iki kolozsvári országgyűlésen fogadták a rendek hódolatát; ezen országgyűlés a zár-dák jövedelmét és javadalmait iskolák állítására rendelte és az iskola így jogszerűleg a város hatósága alá került. Ez időtől kezdve a város büszkén nevezte azt a „mi iskolánknak“ és a „város iskolájá“-nak (scola oppidi). A város és a tanácsa tartotta azt fenn és századokon át fogyhatatlan szeretettel és áldozattal védte, ápolta és ápolja. A Debreczenbe visszahívott Juhász (Méliusz Péter) nagy tevékenységű lelkipásztor (1558—1572) társaival egyetemben a nagy magyar alföld műveltségi közép-pontjává változtatta át Debreczent. Rendezte az iskolát, tankönyveket hozott be, nagy buzgósággal alapította meg a könyvnyomdát 1561-ben, melyért fejedelmi elismerést nyert. Ezen nyomda az irodalomnak és tudománynak kiszámíthatatlan szolgálatot tett és maiglan is működik a város külön kezelésében. Ez szilárdította meg a tiszántuli ref. egyházkerületet a debreczeni első nagy zsinaton 1567-ben az első Egyházi Törvénykönyv megalkotásával.

Az iskola magasabb fejlődést vett 1588 óta, elfogadván alapul a witembergi egyetem iskolatörvényeit, az iskolai hatóságokat és a belügyekben való önkormányzatot.

A városi hatóság, mint főpártfogó választotta a rektorokat, lakással, fizetéssel látván el őket és atyailag gondoskodva a tanulók élelméről.

Az anyakönyvtár máig is őrzi legrégebb emlék gyanánt a debreczeni iskola polgárainak névsorát, mely 1558 tól kezdve minden itt beiratkozott tanulónak nevét fentartotta. Ezen erekljeszerű könyv tanúsága szerint 1588-tól 1896-ig, a millennium évéig 24,361 tanuló nyert itt felsőbb oktatást, szétvívén az ország minden részébe a magyar műveltség fényét.

A tulajdonképpen való Magyarországon azért is vált ezen főiskola nagy jelentőségűvé, mert az isteni gondviselés különös kedvezéséből ez az egyetlen főiskola, mely 350 éven át megszakítás nélkül folytathatta életét és világhatott, mint állandó otthonában. Más helyeken üresen maradtak az iskolák, vagy vándorutra keltek, a debreczeni kollegium azonban országos jellegű (universalis schola) lett.

A XVII. század vallásszabadságának harcai idején Erdély fejedelmei messzelátó bölcsességgel fordultak a debreczeni főiskola felé. Bocskai, Báthori, Bethlen Gábor és I. Rákóczi György adományokkal (donatio) látták el a kollegiumot anélkül, hogy tanügyi dolgaiba vagy önkormányzati jogaiba beleszóltak volna. E tények fokozták az iskola jelentőségét. A fejedelmi trónok lenyésztek, de a tudomány és műveltség javára tett szent ha-

gyományaik egyrésze dacolt az idők viharával és befektetésük a jövőt fentartó enerzsiává vált.

Tanszékek alapítása emeli idők folytán az iskolát. I. Rákóczi György 1636-ban elvállalja egy tanár fizetését. Mikor ez megszűnt, Debreczenben vállalja el a tanszék költségét. Apafi Mihály 1667-ben kelt adománylevelével egy tanszék fentartására ötezer mázsa kősót és száz forint dotatiót rendel a főiskolának évenként kiszolgáltatni örök adomány gyanánt. A szatmári békekötés után az államkincstár megvonta ezen fejedelmi adományt és így a tanszék fentartása ismét a városra nehezedett. Eme, a Leopoldi Diploma második pontjában is ünnepélyesen biztosított javadalom 183 évi szünetelés után 1884-ben, az akkori szabadelvű kormány jóakaratóból az állami költségvetésbe 8000 korona vétetett fel ezen a címen kárpótlás gyanánt, míg az egyházkerület hálából két tanszékét „Apafi“ nevről nevezett el.

A debreczeni főiskola első virágzású korát 1660-ban élte, midőn a török elfoglalván Nagyváradot, az addig ott fénykedett kollegium megszűnt és Mártonfalvi György rektor vezetés alatt a deákok Debreczenbe jövének, a váradi főiskola beolvadt a debreczeni kollegiumba. A tanulók száma nőtt és a mostoha viszonyok mellett is 2133 deák iratkozott be, miért is a város a kollegium keleti oldalán új deákszobáknak és egy új tanteremnek építését rendelte el. (1662—1664.)

A XVII-ik század utolsó évtizedeiben siralmas idők borultak a főiskolára. Strassoldó német tábornok zsarolása, gróf Caraffa Antal rettenetes executiója következtében kétfélmillió forintot vesztett a város. Körmendi Péter superintendens meghatározó körlevelet irt és felhívja a híveket a nagy Isten nevében „a külső oszlopaitól megfosztott s már dülöfélben levő hasznos kollegiumnak gyámolítására, hogy el ne fogyatkozzék, el ne aludjon az“. A deákok száma is leolvadt, úgy, hogy 1690-től tíz éven át csak 366 deák iratkozott be.

Midőn Debreczen 1693-ban királyi város rangot nyert, a főiskola fentartása egészen vállaira nehezedett. II. Dobozy István jeles főbíró alntt 1704-ben a város, mint iskolafentartó és kormányzó a korábbi iskolai törvényeket átalakította és kibőcsátotta a következő diplomaszzerű bevezetéssel: „Nos Stephanus Dobozy, judex primarius, Georgius C. Comáromi tibunus plebis ac tota communitas liberae regiaeque civitatis Debreczeniensis: damus pro memoria tenore praesentium“ stb.; hogy a tiszántuli superintendens, az iskola rektora és professzorai, a debreczeni esperes és lelkipásztorok egyhangu megegyezéssel állapították meg a törvényeket. Ki is nyomatta. Ez az első nyomtatott iskolai térvényünk 1704-ből. Ugyanakkor negyedik tanszékét állított, új tanárokat hívott meg, pénzfizetésen kívül házakkal, tűzifával és földdel látta el őket, köztanítókat hol hatot, hol nyolcat tartott az alsó osztályok vezetésére, ezek voltak az „ornati accurditi collegae“.

Midőn Maróthi György, a debreczeni főbíró fia, aki Zürich, Basel és Hollandia akadémiáin hét éven át magas képzettséget szerezvén, a debreczeni főiskola tanára lett (1738—1745), vele a főiskola eddig nem látott virágzásra emelkedett. Az új tanár, ki a tudásnak és műveltségnek gazdag kincsét hozta magával jeles társaival és a városi tanács támogatásával az üdvös reformok egész sorozatát hozta magával, emelvén az iskola fényét, tekintélyét és tudományos szintjét.

Éppen a megújulás derekán jött a fordulat, mely Körmenyi Péter szerint „a szép kollegiumot utolsó ruinájához közelíté”. Ugyanis Mária Terézia kormánya alatt a szepesi kamarától kiadott udvari rendelet tiltotta a várost attól, hogy közpénztárából fizesse a tanárokat. A nyomás alatt a város engedett és a kollegium elszegényedett.

Ezen megrendítő körülmények közepett Szeremlei Sámuel főbíró Domokos Márton senátor, a lelkészek és tanárok elhatározták, hogy külföldi szerencsésebb hitsorsosaikhoz fordulnak tanszékeik megmentése végett. Ez okból egy megható „calamitates et pericula” kezdetű kérés levelet írtak alá 1753 október 2-án, hogy ne csak könnyekben, hanem levelekben is nyilatkozzék a lélek gyásza — lerajzolván a végső szükségét. A kérés levelet Csanádi Veszprémi István vitte Angliába óvatos utasítások mellett, az angol református államegyház főpapjaihoz. A canterburyi érsek Harving Tamás primási ajánlólevelével köröztette a kérvényt, úgy, hogy a bőkezű adományokból 1200 font sterling gyűlt össze, melyből, illetve kamataiból egy tanszék költsége fedezve lett. A tőke meg van ma is az angol bank kezelésében.

A másik hasonló tartalmu kéréslevelével Hollandiába ment az utrecht-i egyetem útján. Az itteni gyűjtés 1758-ban 531 magyar forintot tett ki és folyt a jámbor adakozás egészen 1793-ig. Ekkor a francia forradalom alatt megszűnt.

Hasonlóképpen a svájci református kantonak is szép összeggel járultak a főiskola megmentéséhez. A rendek 1756-ban évi négyszáz forint segélyt szavaztak meg hat évre. A segély folyt egészen 1775-ig.

Más veszteség is éric a főiskolát. Százados, a tanulók javára fennálló legatio és supplicatio intézményeit, mely élő összeköttetésben tartotta a hivatkozott anyaiskolával, az államkormány betiltotta és a rendelet áthágóit szigorú büntetéssel fenyegette. Hat évig tartott ez a kínos helyzet és a deákok vesztesége egy-egy évben 7200 forintra tehető csak a legationál. A nyerszerű ellenében megmozdult az erkölcsi erő és a nyomás alatt a város vezető emberei a tanszéki alapok megteremtésén fáradoztak. Ezen alapok aztán folyton nőttek és ma 299,000 korona jövedelmet adnak.

Az igazság azonban győzött ötven esztendő múltával. Sok utánjárással királyi rendeletre 1802-ben folyóvá tétetett és azóta Debreczen szakadatlanul fizeti a főiskolának 3207 korona összegben a tanszéki alapot. Az ötven évben elmaradt segély azonban áldozatául esett az akkori viszonyoknak.

Az isteni gondviselés csodálatos jeléül az elnyomatás négy évtizedében 1752—1792-ig a kollegium névben és hatásban szellemi emelkedést mutat. Híres tanárok működtek a szomorú napokban. Szilágyi Sámuel, a „nagy zseni”, sok nyelvismérő. Szatmári Paksi István, a „Sion siralma” történeti költemény írója, a költészettan ápolója. Hatvani István a nagyírű természettudós és orvosdoktor, kit a külföldre két egyetemhez is meghívták, ő azonban hazafiúi szeretettel ragaszkodott a debreczeni katedrához. Varjas János hittanár és verselő, Sinay Miklós a történetbuvár és az egyházalkotmányi nagy harc öröknevé hőse stb.

Az ország minden részéből sereglettek ide a tanulók, úgy hogy Hatvani és Sinay korában 4052 deák látogatta a kollégiumot. A nagynevű tanárok vezetése alatt nagy és tudományosan képzett nemzedék keletkezett. Csak néhány kimagaslóbb nevet említnék fel: Csernák László (1755) seniorsága végezte után Hollandiában lett tanár. Hálájának jeléül négyezer forintot hagyományozott a főiskolának. A bíráló szellemű Márton István (1778) Kant bölcselétének művelője. Tóth Ferenc (1788), aki Sinaytól kapta a történetírás lángját, a hazai reformáció történetének írója; Csokonai Vitéz Mihály (1788), a nagy ragyogású poéta; Palóczy Horváth Ádám, Veszprémi István orvosdoktor, a Biographia Medicorum szerzője; Keresztesi József, a Krónika írója, Récey István, a magyar irodalmi tanszék megalapítója; Tormási János egyházjogtudós; Kövi Sándor, ki Sárospatakon világitott nagy tudásával; Csehszombati József orvosdoktor, a vegytani tanszék alapítója; Diószegi Sámuel, a Fűvészkönyv írója; Budai Ézsaiás, Magyarország történetének megírója; Sárvári Pál debreczeni tudós tanár; Lengyel József lelkész, az énekeskönyvi dicséretes széptollu

írója, továbbá még igen sokan, kiknek emlékezetét a főiskolának aere perennius kegyelete őrzi.

Debreczen város tisztkara ebben az időben szintén nagy férfiakból állott. Főbírói, főjegyzői és szenátorai páratlan odaadást fejtettek ki a főiskola érdekében. Ilyenek voltak: Szeremlei Sámuel, Pándi János, Komáromi György, Szilágyi Mihály, Mihályházi János, Baranyi Miklós, Sárói Szabó István (jogi tanszék alapítója), Szombathi István, Hatvani Mihály és Fráter István mindmegannyi kiváló jellemek. Domokos Márton, több ízben főbíró, egyház- és iskola-gondnok, aki társaival a debreczeni egyház tanácsában fejtette ki nagyobb tevékenységét, mivel felsőbb rendeletre 1752-től az egyház a várostól különvált. Domokos támogatta, védelmezte és irányította a főiskola jogait és életét, mozgatta nemcsak a külföldet, hanem az egyházkerületet és ennek vezérmembereit, adakozásra híván fel; megmozdultak a szívek és az új alapítványtevők fényes sorozata fordult a szorongatott iskola felé. Új tünemény e korban a nők áldozatkészsége. Szunyogh Judit, Szondy Zsuzsánna, Antal Judit, Kenéz Anna, Babocsy Erzsébet, Szénási Hegen Rebeka, Tisza Lászlóné stb. Megemlíthjük itt, hogy midőn Domokos Márton az ott személyesen megjelent tanárikar — a nagyember halálos ágyánál — elbucsuzott, megköszönvén az ő gondnoki hűségét és nagy szolgálatát — válaszában gyönyörű szavakban intette a tanárokat, hogy ne hagyják el semmi bájában sem a főiskolát.

Nyomothagyó volt II. József látogatása Debreczenben (1770 május 18—20), Szilágyi Sámuel, akkori superintendenst magán szállásán külön is kihallgatta, őszinte felvilágosítást kért tőle a hazai protestantizmus állapotáról. Első fejedelemben a Habsburg házból, aki központjában szemlélte meg a református-ságot. A később kelt türelmi rendelet gyökérszála ezen látogatáshoz fűződik. A város, egyház és iskola között való javadalmi kérdések megoldására kiküldött gróf Forgách-féle királyi biztosság megoldotta a függő kérdést az egyház és iskola között a járandóságok tárgyában.

Az 1791-ik évi XXVI. t-c. és a budai református zsinat nagy és kedvező változást hozott be főiskolánkba. A budai zsinat végzése szerint a debreczeni főiskola legfőbb igazgatása az egyházkerület kezébe ment át. Itt kezdődik a mai állapot. A debreczeni református egyház kezében a helyi felügyelőség maradt meg. A tanárválasztás joga is szabályoztatott; a választótestület felét a debreczeni egyház, másik felét az egyházkerület küldi ki; a debreczeni egyház főgondnoka, az egyházkerületi közgyűlés egyik alkotó tagja és a debreczeni kollegium helyi gondnoka és ily minőségében az összes vagyoni ügyeket kezelő főiskolát Gazdasági Tanács mindenkor elnöke.

Az átalakulás intézője a nagyérdemű és széles képzettségű Domokos Lajos volt, ki mint főbíró legtöbbet tett a város, az egyház és iskola jogainak megmentésére. Vasoszlóp volt abban az időben. Alkotmányos selfogása miatt a kormány elmozdította hivatalából, míg az alkotmány visszaállításakor Bihar vármegye választja meg követnek. Egyéb nagy és maradandó munkássága mellett a fejedelmi jog alapján kibocsátott Köznevelési Rendszer (Ratio educationis) ellen való erős küzdelemnek élére állott, mivel ez nem országgyűlésen és a protestánsok tudta nélkül hozatott. De nem maradt a merev ellenzékieskedés talaján, hanem mint a haladás barátja a nevelés és közoktatás színvonalának emelése végett az önkormányzatnak megfelelőleg a debreczeni iskola számára új tantervet dolgozott ki a haladó kor követelményei szerint. Az ő kezdeményezésére állítottatott fel 1798-ban egy új tanszék, az ötödik — rendszeres filozófia tanítására, ugyszinte az első jogi tanszék 1800-ban (katodik tanszék). A jogakadémia itt vette kezdetét: Fái István, Igaz Sámuel, Kölcsey Ferenc, Lónyay és Pulszky Lászlót az első évtizedbeli hallgatók közt találjuk. Az ő indítványára és az egyház javaslatára mondta ki a tiszántuli réf. egyházkerület, hogy a főiskola tanítási nyelve magyar legyen, minek folytán 1787 május 2-án az első magyar nyelvű közvizsgálatot nagy érdeklődés mellett meg is tartották. A nemzeti nyelv megzendülése a XVIII. század alkonyán a nemzeti ébredés hajnalát mutatta. Ekkor 400 akadémia és 1351 alsóbb osztályu tanuló látogatta a főiskola tantermeit.

A XIX. század kezdetén Péchy Imre egyházkerületi főgondnok (1801—1839) vitte tovább a fejlődés lobogóját; összehívta a nagy jelentőségű tanügyi bizottságot álmosdi birtokára ott készült a debreczeni tanterv a Ratio Institutionis a főiskola tanítási rendszerét magába ölelő dolgozat, mely időszakos javításokkal 1849-ig érvényben volt. Korszerű és szükséges újításokat hozott be, az akadémián a tanszabadságot és a szigorlatokat. Országszerte nagy figyelmet keltett, mikor a Debreczenti látogató nádor Budai Ézsaiást kívánta látni, mert nagy tudása révén ismert volt az egész országban.

Karacs Ferenc hat éves deák indítására Erős Gábor és Pethes Dávid vezetése alatt alakult meg a rézmetsző deákok társasága a metszés és rajzolás tanulására. Ők adták ki az első magyar térképet és az iskolai új atlaszt 1800-ban, mely időtől kezdve 40 évig debreczeni mappák voltak használatban. 1801-ben a rajztanítás is a tantárgyak közé jutott és a meghagyás, hogy minden deáknak mappája legyen, lehetővé lőn.

E században ragyogott fel a fejlődés eddig nem látott főszege képe. A tudományok művelésére tanszékek keletkeztek, Csehszombati József orvos alapítványával a vegytani tanszék, kapcsolatban a növény- és ásványtannal megnyílt, első tanára lévén Kerekes Ferenc (7-ik tanszék). A neveléstan új tanszékét 1825-ben Zákány József foglalta el. Ehhez kapcsolták a német és francia nyelvek tanítását. Ugyan ő bocsátotta ki az első debreczeni francia grammatikát olvasókönyvvel 1828-ban (8-ik tanszék). Récei János bogyszlói lelkész egész életében lelkesedvén a főiskola dicsőségén, végrendeletében (1829) vagyonát a magyar irodalmi tanszék felállítására hagyta. Ezen új tanszékre választott tanár 1831 november 13-án első székfoglalóját az oratóriumban tartotta. E nap a magyar irodalom valódi ünnepe volt. A magyar irodalom tanszékeken jeleskedtek a tudós utódok: Lugossy József, Imre Sándor és Géresi Kálmán (9-ik tanszék). A teológia fejlesztésére az egyházkerület megalapította a gyakorlati lelképásztorkodás és egyházsónoklati tanszékét 1844-ben. Első tanára Révész Bálint lett. A jogtudományok szélesebb alapon való művelésére egy új tanszék alapját vetette meg Sárói Szabó István szenátor és Szombathi István főbíró széplelkű hitvese Veresmarti Zsuzsánna, melyet 1849-ben foglalt el Buzás Pál tanár (11-ik tanszék).

Az evangélikus vallású Szártory Imre földbirtokos még 1825-ben kelt végrendeletében egy budai házat tanszék-alapra hagyományozta. Péchy Imre (alnádor) magas állásának erejével kinyerte a királytól ama kegyelmi tényt, hogy a házat terhelő nagy kamerális adósság kamatja elengedtetett és a ház jövedelméből az adósság letörlesztetvén, megalakult belőle 1852-ben a 12-ik tanszék. Ez volt a legáldásosabb alapítvány, mert ma már három tanszék kiadását fedezi 14,480 koronával. Minden egyes tanszék egy-egy élő lelkesítő szobra a nagynevű adakozónak.

A helytartótanács 1813-ban megengedvén a görögkeleti vallású ifjaknak a debreczeni iskola látogatását, ez időtől kezdve, egész 1848-ig tömegesen iratkoztak be.

Az 1849-ik év után nagymérvű változásokon ment keresztül a főiskola. A kor embere Szoboszlay Pap István debreczeni lelkész és szuperintendens küzdött meg új veszedelemmel, hatalmas felhívó szövegében az iskola minden barátját és az egész egyházkerületet buzdítván az adakozásra „tenni és alkotni” vezérszóval, nehogy megkonduljon a halálharang a százados főiskola fölött, mivel a követelt átalakítás nélkül nyilvánossági jogát elveszti. Minden felől siettek a mentő munkára. Az eredmény nem maradt el, mert a gimnázium alapjára 43.223 forint tőke és 5448 forint évi járadék, a jogakadémiára pedig 38.240 forint tőke lett megajánlva; a debreczeni egyház két tanár fizetését vállalta el, Debreczen városa pedig (1857) évi járadékot rendelt, melyet 6642 koronában ma is ad. Így aztán megnyílhatott a nyolc osztályú gimnázium 12 új tanszékekkel és szervezetet a jogakadémia 4 jogtanárral 1853-ban. Az átalakítással az iskola eddigi egysége felbomlott és három igazgató alatt áll ma is.

Ismét újabb veszedelemmel kellett megküzdenie: a germanizációval. A császári közoktatásügyi minisztérium (1855. évi febr. 18.) tanítási nyelvűl a német nyelv fokozatos behozatalát követelte. A hazafias egyházkerület ragaszkodott a magyar

nyelvhez és nem engedett. Ezért a minisztérium 1259-ben megvonta az érettségi vizsgálat tarthatásának jogát a debreczeni gimnáziumtól és a tanulók kénytelenek voltak Nagyváradra menni érettségi bizonyítványaik elnyeréséért. Csak az 1861. évi politikai fordulattal nyerte vissza az iskola a nyilvánossági jogot. Hasonló csapás fenyegette a jogakadémiát, mert az egyházkerület a német nyelv tanítása ügyében kiadott rendelet előtt meg nem hajolván, 1856-ban önként megszüntette a jogakadémiát.

A magyar alkotmányos élet visszaállításával a felelős magyar minisztérium a tanügy nemzeti nézőpontból való fejlesztését megkezdvén, az egyházkerület mindent elkövetett újabb és újabb áldozatok árán főiskoláját a kor színvonalára emelni és versenyképességét fentartani.

A gimnáziumot folyton emelte, a tornatanításra már 1850-ben rendes tanárt alkalmazott. Az énekkar folyton gyűlő alapjából rendszeres énektanári szék létesült 1891-ben. A külön rajztanári szék állandó szakérővel tölthetett be 1892-ben az országosan ismert Bosznay István festőművésszel. A földrajz, történelem és német nyelv tanítására újabb tanszék alapított. Jelenleg 19 rendes tanár működik.

A theologiai szak is gazdagodott: a negyedik tanszék (egyház-történeti), az ötödik (ó szövevényi irásmagyarázat) 1884-ben rendszeres lett; ez utóbbi tanszék felerészben a debreczeni egyház, felerészben az egyházkerület anyagi áldozatából jött létre.

Egy erőteljes új ága is keletkezett a kollégiumnak a tanítóképző intézetben, mely neveléstan tanszékből fejlődött. Balogh Péter püspök 1855-ben nyitotta meg Veress László neveléstan tanár igazgatása alatt a tanítóképzőt első formájában, két évi tanfolyammal. Az első tanszékhez hozzá az öt hajdu város alapította, mely tanszék 1870-ben lépett életbe. Az intézet négy évfolyamúvá 1886-ban lett, beleolvadván a régi neveléstan tanszék is, melyet ily módon az akadémia elvesztett. 1894-ben rajz-, 1899-ben zene- és énektanári tanszék nyílt. Ezen virágzó tanintézet 6 rendes tanárral működik.

A magyar közoktatásügyi minisztérium 1874. május 19-én kibocsátott leiratában az állami jogakadémiák új szervezeti szabályait alkalmazkodás végett megküldte az egyházkerülethez. A tanfolyam 4 éves. Új áldozatokra volt szükség és hat jogi tanszékre. A közvélemény az egyetem valószínűsítéséhez első lépésül tartotta a jogakadémia teljes kiépítését. A megnövekedett Szártory-alapítványra hárult két új jogi tanszék fentartása. Debreczen törvényhatósági bizottsága 1875. június 3-án egyhangulag elvállalta a büntetőjogi tanszék fedezetét és biztosítását. Ily módon, új szervezetében, nagy remények és szép ünnepek keretében 1875. szeptember 16-án megnyílt a teljes jog- és államtudományi kar. Az új jogtanárok Kőrösi Sándor és társai székfoglaló értekezésüket megtartották. Újabb emelkedési fokozat volt ez. Az alap-, jog- és államtudományi vizsgálatokat megkezdtek, 1893-ban pedig az egyházkerület felállította a theologiai és jogi dékánuságot.

Az ezeréves fennállás magasztos ünnepén a jogakadémia továbbfejlesztése újból megragadta a lelkesülni tudó sziveket. Debreczen sz. kir. város áldozatrakész törvényhatósága a millennium örök emlékére megalapította a 7-ik és 8-ik tanszékét. A hervadhatatlan koszoru a várost és polgárságát illeti.

Kiépítésre vár a bölcséleti szak, melyet az 1798-ban alakított filozófiai tanszék egymaga képviselt, miután a Szoboszlai-féle átalakításkor az addig létezett többi bölcséleti tanszék lassankint a gimnázium és tanítóképzőintézet erősítésére használtattak fel. Balogh Péter püspök 1868. szeptember 16-ikára összehíván Debreczenbe a tiszántuli ref. tanárok nagy értekezletét, melyen Imre Sándor előterjesztette a bölcséleti szaknak a tanárképzővel kapcsolatos felállítását. — Az egyházkerület 1874-ben a háromkaru egyetemnek felállítását közlekedéssel óhajtja. A fenkölt szellemű Révész Bálint püspök két új tanár beiktatási ünnepélyén erős nyomatékkal hangoztatja, hogy a „magyar protestáns egyetem nem ábránd, hanem simeoni jószándék, melynek teljesednie kell, csak legyenek, akik erős hittel várják, mint a vén Simeon várta és meg is látta a világ Idvezítőjét”.

1891-ben Budapesten tartott országos zsinat a bölcséleti fakultásnak Debreczenben való létesítését közadakozás útján óhajtott elérni. Csakhamar meg is indultak az adakozások. Debreczen sz. kir. város itt is elől járt áldozatkészségével, amennyiben — mint fentebb már említettük — az ezredév emlékére két bölcséleti tanszék alapjára 400,000 koronát szavazott meg.

Zsinati meghagyásra a mozgalom a debreczeni egyetem felé Debreczenben indult meg. Kiss Áron püspök, Degenfeld József gróf, akkori főispán és Simonffy Imre, a debreczeni egyház és iskola gondnoka nagy értekezletre hívták össze Debreczen társadalmát 1893 október 27-én. A városház nagytermében megjelent a város színe-java, vallás- és rangkülönbség nélkül és egyhangu határozattal emeltetett az egyetem létesítése. A város polgárai szétmentek a városba és a nagy célra adományokat gyűjtöttek. Az adakozás nagy remények közt indult meg, az áldozathozatalban egyesültek az egyesek, pénzintézetek, társulatok a leggazdagabbtól a legszegényebbig. És a polgárság áldozatkész szívében gyökeret vert az egyetem létesítésének eszméje. Jöttek és jönnek ma is száz és száz kézből a kisebb nagyobb adományok; legutóbb is az Urban elphent özv. Hegyi Mihályné urasszony, egy magasztos lelkű nő 42,000 koronát hagyott az egyetemre, minek következtében a bölcséleti tanszék felhasználható tőkéje félmillió koronára emelkedett.

A második bölcséleti tanszék (történelmi) 1896-ban állították fel. Betöltött végül 1907-ben a város által alapított bölcséleti két új tanszék is.

A város áldozatkészsége azonban még többet is tett. Az 1906. évi november hó 29-én tartott bizottsági közgyűlés kimondta, hogy „miután a debreczeni főiskola egyetemmel való átalakítása a városra egy szellemi, mint anyagi tekintetben elsőrangú érdek: elhatározza, hogy azt, a nagy üggyhez méltó áldozatokkal is, megvalósítani óhajtja“. Ezen okból első lépés gyanánt Wessprémy Zoltán főispán ur elnöklete alatt egyetemi bizottságot küld ki avval a megbizással, hogy az — Kovács József polgármesterrel és a tanács küldötteivel kiegészítve — a főiskola főhatóságával lépjen érintkezésbe és részletes munkálattal dolgozzon ki, amelyben az elérendő cél megvalósítására szolgáló eljárás, a felállítandó egyetem keretei, a költségek és különösen a város hozzájárulásának mértéke és a költségek fedezésének módzatai iránt részletes javaslatok foglaltassanak.

A bizottság a ráruházott feladatnak megfelelt. Munkálataiban kimutatta, hogy Debreczenben az állam nagyobb megterhelése nélkül biztosítható a teljes, négykaru egyetem.

A munkálat alapeszméje az, hogy az intézetek elhelyezésére szükséges — részletesen kimutatott — épületeket a város adná. Az egyetem alapjául a tiszántuli ref. egyházkerület jogi és bölcsészeti tanszékei szolgálnának. A többi tanszék felállításáról s az egyetem fentartásáról az állam gondoskodik.

Az 1908. évi március hó 26-án tartott törvényhatósági bizottsági közgyűlés az egyetemi bizottság indítványát elfogadván, egyhangulag hozott határozattal kimondja:

1. hogy a Szent-Anna-utca végén lévő azon területet, amely a bábaképezde, a Máv. pályatesté és a Deák Ferenc-utca végén lévő vasuti nagy átjáróhid között fekszik, az orvosi egyetem céljaira átengedi;

2. hogy a Czegléd-utcai temető, a katonai sütőház és a Hajnal-utca között fekvő területet a bölcsészeti egyetem részére átadja;

3. hogy a városi közkórházat és a bábaképezdet az orvosi fakultás rendelkezésére bocsátja;

4. hogy a (az egyetemi építkezés költségeire adandó) 2,000,000 korona fizetésére, valamint a kisajátítandó telkek megszerzéséhez szükséges összegek fedezésére 2,200,000 korona kölcsönt vesz fel, mely összegből a kölcsön felvételével járó kiadásoknak is ki kell telni;

5. hogy válaszul a tiszántuli ref. egyházkerületnek 1906. évben idevonatkozólag kelt átiratára, az egyházkerületet jelen határozatáról értesíti és egyben felkéri, hogy a tulajdonát képező jogi és bölcsészeti tanszékek, valamint a központi egyetemi épület helyéül szükséges területnek a Péterfia-utcában lévő telkeiből átengedése, illetőleg az állam tulajdonába bocsátása,

valamint a birtokában levő gyűjtemények díjtalan használatának megengedése által az egyetem létesítését tegye lehetővé;

6. hogy a debreczeni ref. egyházat egy egyetemi tanszék felállítására és a központi egyetem épületének felállításához szükséges telkek átengedésére felkéri.

A kollegium gyűjteményei és intézményei.

1. *As anyakönyvtár* egykori, a főiskolával. Első adomány 1592-ben jön elő. A város 1656-ban célszerűbb könyvtárhelyiséget épít, 1750-hen újabb helyiségbe költözik és a deákok használatára megnyitja. Gazdagítására 1741-ben külön pénztár nyílik. Egyes neves családok magánkönyvtárai beolvadnak. Az 1802-iki nagy tűzvész után a könyvtárt az újra épült homlokzat első emeletére helyezik, melynek oszlopokon nyugvó körül folyó karzata 1828-ban tízezer forint költséggel készült. Vele kapcsolatban 1890-ben megnyitja a nyilvános olvasó-terem, melyhez a város 1600 koronával járul évenként. Az olvasótermet 1896—7-iki tanévben 6585 olvasó látogatta, ezek közül városi egyén 3013, a többi tanuló. A használt művek száma 9207 mű. Az anyakönyvtár állománya 1907-ben 20 szakosztályba sorozva 49,346 mű 71,603 darabban. Pénztárának tőkéje 32,583 korona, évjáradéka 10,330 korona.

2. *Képtár*. Jelenleg az anyakönyvtár helyiségeiben nagy embereink, jótévedőink és tudósaink arcképeivel. Állománya 115 darab és 9 darab szobormű.

3. *Éremtár*, az anyakönyvtárban elhelyezve. Kezdeté 1745-re nyúlik vissza, azóta vétel és ajándék útján növekedett, állománya 9177 darab.

4. *Régiség és néprajzi muzeum*. 1858-ban kapott először külön helyiséget, mikor dr. Kempf József orvos ausztráliai néprajzi gyűjteménye vétel útján az iskola birtokába került.

5. *Természettudományi muzeum*. Réselei: a) ásványmuzeum; gyűjtését Kerekes Ferenc tanár kezdte 1823-ban. Nagyban gazdagodott 1857-ben a kabai meteorokóvel és Szőnyi Pál ajándékával 1878-ban. Állománya: 15,221 drb; b) növény gyűjtemény. Kezdeté 1798-ra vihető vissza. Teljes állománya 619 nem és 4321 faj; c) állattani muzeum. Keletkezett 1858-ban, állománya 4621 darab.

6. *Füvészkert*. A kollegium szomszédságában egy hold 1119 m²-ről területtel, melyet a város adott 1820-ban örök időkre a főiskolának a füvészkert céljaira. A szaktanár Kerekes Ferenc annak idején rendezte. Benne 1840-ben közadakozásból üvegház épült, melyben ma 500 növényfaj, a kertben pedig 3000 növényfaj tenyészik. A kert mai értéke 166,000 korona. Ugyancsak a nemes város 3 hold 422 m²-ről területű földet adományozott a kollegiumnak taisyolára, melyben gyümölcs- és diszfák, cserjék ápoltnak. A füvészkert fentartása 2780 koronába kerül évenként.

7. *Fizikai szertár*. Maróthi tanárral kezdődik (1740). Hatvani István tanár alatt bővült, első leltárát Kerekes Ferenc készítette. Az egyházkerület 1865 óta a Szárty-alapból évi 500 forinttal támogatja. 1889—1895-ig 952 darabot szereztek be 13,500 forint értékben. Állománya 1671 darab. Egyike az ország legszebb és legmodernebbül berendezett szertárainak. Pfanschmidt Kálmán miniszteri tanácsos 1898-ban tett alapítványa 23,300 korona, a fizikai muzeum gyarapítására folyton gyümölcsözik, a kamat-jövedelem pedig gyarapítja a szertárt. A muzeum értéktárgyaival részt vett az 1873-iki bécsi világkiállításon, továbbá az 1896-iki ezredévi és az 1900 évi párisi világkiállításon.

8. *Táplálékintézet*. Egyik legrégebb és legáldásosabb intézménye a főiskolának a szegény tanulók táplálására. A város 1556 óta támogatja. Az alapítványtevők sorozatát Bocskay István fejedelem nyitja meg és azóta elő nem sorolható adományok növelik tápláló erejét. Külön pénztára, valamint külön épülete, főzőhelye és nagy étterme van. 1907-ben 336 tanuló étkezett benne délben és este, még pedig 37 teljes díjtalanul, évi 60 vagy 100 korona fizetéssel 184 tanuló, 115 pedig teljes évi 180 korona ellátási díj fejében; ez utóbbiak valláskülönbség nélkül felvehetők. Ez a debreczeni mensa akadémica századok óta fennáll. Elmondható részben ma is, amit Szatmárnémeti Mihály kolozsvári lelkész irt az akkori Debreczenről: „egész Magyarországon melyik város tart mindennapi étellel olyan öre-

gebb és apróbb ifjakkól álló schólát és abban tudós mestereket a maga költségén.

9. *Össtündij.* E tekintetben a leggazdagabb a főiskola. Vonzóerejét is nagyban emeli, lehetővé tévén jótéteményei által, hogy a szegénysorsu és tehetséges tanulók végig itt tanulhassanak. A legrégebb időktől fogva gyűlő pénztára, melybe az ifjuságért rajongó jó szívek adományai folynak, beleértve a pályadíj-alapokat is, 77 cím alatt 660,000 koronát tesz ki, melyből évenként 27,196 koronát oszt ki.

Vége megemlítendő a jövő fejlődés szempontjából a kiegészítésre váró alapok pénztára 71 cím alatt vezetve 1.500,000 koronát tesznek; ezen összeg kamatait mindaddig tőkésítik, míg rendeltetési céljuk megvalósulhat. Ezen pénztárban a jövő egyetem számára 1875—76—79—84—86 és 92-ben tett tanszéki alapítványok ma összesen 637,000 koronát tesznek ki és évről-évre szaporodva, idők multával az egyetemre lesznek fordítva.

A debreczeni kollégium jelentősége és fontossága.

A református szellem, mely az evangéliumból, mint egyetelen forrásból: a haladó korról folyton tisztábban árad ki, a hívek összességében él és minden külső hatalomtól vagy megszorítástól ment.

Az egyház demokratikus alkotmánya ugyanis az önkormányzat elvénél fogva a hívek összessége választja képviselői fokozatos hatóságait a presbiteriumoktól kezdve fel az országos zsinatig, még pedig lelkesíti és polgári részről egyenlő arányban, így aztán egyoldalúvá nem válhat.

Erős, hazafias szellem. Ez a hívők szinmagyar voltánál fogva bizonyos és el nem idegenülhető. Lelki, erős oszlopa a magyar államnak és a magyar alkotmánynak. A történelem igazolja ezt Bocskay korától a cs. és kir. nyílt parancs ellen való harcig. (1606—1860.)

Szabad vizsgálódás és önálló gondolkodás. Ezen protészta elv a tudomány szabadságával érdekközösségben van és feltétlen biztosítéka a haladásnak. Erkölcsi előnye, régi volta és százados hatása a magyar műveltségre. E nagy és szép háttér a jövő dicsőségének záloga. Egy millió őseredetű magyar hívőből álló református egyházkerület középpontja és szemefénye, a legnagyobb és legteljesebb főiskola a legmagyarabb és leggazdagabb város kebelében, tágas kör gyanánt övező területtel. Mint ilyen, hivatva van a tiszta magyar elemet képezni és ellátva a tudományos műveltség minden kinzsével, a haza szolgálatára kibocsátani. Látóköre széles és szabad, — mondja a nagy Révész Bálint, — jelleme nyílt és egyenes, mint a síkföld, mely körötte és az égbolt, mely felette kiterjed...

A főiskola sok küzdelmet és győzelmet, harcot és dicsőséget látott. Multja, jelene, anyagi és szellemi tőkéje egyaránt alkalmasak és biztatók a debreczeni egyetem kiépítésére.

De nemcsak a ref. kollégium terjeszti Debreczenben a tudományt és művelődést. A m. kir. gazdasági akadémia, a róm. kath. főgimnázium, ref. tanítóképző, ref. tanítónőkészítő, állami főreáliskola, ref. és róm. kath. felső leányiskola, kereskedelmi felső tanintézet, fémipari iskola, több polgári iskola, több elemi iskola veti a tudás magvát, hirdeti az emberszeretetet. Csupán a ref. elemi iskolákban 98 osztály van! Ezekon kívül óvodák, menházak, különböző ipariskolák állanak a tanulni vágyók rendelkezésére. A városi közkórház, a bábaképző, a siketnémák iskolája, igen sok kulturális és emberbaráti intézmény igyekszik támogatni, gyógyítani a szenvedőket, elhagyottakat, tanítani, vezetni azokat, akik az iskolából már kinőttek, de nem hoztak abból annyi tudást, amennyire az élet küzdelmében szükségük van, meg akik magukat tovább képezni óhajtják.

Messze vezetne, ha fel akarnók sorolni azokat az intézeteket, amelyek a haladás, művelődés és emberszeretet szolgálatában állanak. Hiszen az ilyen intézetek és intézmények száma Debreczenben megközelíti a százat. És e sok intézet között nagyon kevés van — ha egyáltalában van — olyan, amely a városnak úgy erkölcsi, mint anyagi támogatását ne élvezné. A város 1908. évi költségvetésébe negyedfélszázezer korona van felvéve ezen intézmények támogatására!

Debreczen nagysága, intelligenciája, vasúti összeköttetési és zakkeleti Magyarország központjává teszik. A környéken

levő sok középiskola pedig az egyetem látogatottságát biztosítja.

Főiskolánk történetének vázlatából kitűnik, hogy a város az iskola keletkezése óta mindenkor igyekezett azt a legmagasabb tudományos színvonalon tartani. A legrégebb időtől kezdve a mai napig mindig kész volt az intézetért — még anyagi erejét próbára tevő — áldozatokat is hozni. Abban az időben, amikor a debreczeni iskola volt a magyar kulturának és ezzel a magyarságnak mentsvára, ez áldozatkészségnek még nagyobb jelentősége s a magyarságra nagyobb haszna volt, mint ma.

Azok a szolgálatok, amelyeket főiskolánk a magyar kulturának s a magyarságnak tett: egyenesen kötelezik Debreczenet arra, hogy ez iskolát továbbra is megtartsa és fejlessze. De nemcsak Debreczen kötelezik. Kötelezik Magyarországot is. Ma már az igények nagyon megnöttek. Az iskoláktól nagyon sokat követelünk. Egyesek, hatóságok nem rendelkeznek elég erővel, hogy ilyen nagy iskolát nemcsak fentartsanak, hanem tovább is fejlesszenek. Azokért a szolgálatokért, amelyeket a főiskola a magyarságnak tett, méltán és jogosan kéri Debreczen, hogy főiskolája egyetemmé fejlesszessék. De nem jutulomképen. Hanem azért, hogy meg legyen minden eszköze, amellyel fontos misszióját ezután is betöltheti. A debreczeni egyetem mindég minden körülmények között magyar egyetem lesz. Békében zászlóvivője, nehéz viszonyok között védbástyája a magyarságnak, a magyar tudománynak, a magyar műveltségnek.

Ehhez hozzászámítva még azt, hogy a városban minden mellékkörülmény meg van, amely az egyetem létesítéséhez szükséges és ami az egyetem felvirágozását, sikeres munkáját biztosítja: bátran állíthatjuk, hogy nincs hazánkban város, amelynek egyetemhez több joga volna, amely egy új egyetem elhelyezésére alkalmasabb lenne.

Mindezeknek alapján arra kérjük Nagyméltóságodat, kegyeskedjék elfogadni Debreczen város f. évi március hó 26-án tartott bizottsági közgyűlésének ajánlatát és méltóztassék a felajánlott segély felhasználásával a tervezett egyetemek közül egyet Debreczenben létesíteni. Egyben arra is kérjük Nagyméltóságodat és a mélyen tisztelt Képviselőházat, hogy méltóztassanak ez egyetem elmunkálati költségeinek fedezéséről már az 1909. évi költségvetésben gondoskodni.

Nagyméltóságodnak és a mélyen tisztelt Képviselőháznak alázatos szolgálói

Debreczen sz. kir. város egyetemi bizottsága nevében:

Dr. Kenézy Gyula, Kovács József, Weszprémy Zoltán,
előadó. polgármester, társelnök. főispán, elnök.

7260/1908.

Felolvastatott s elfogadtatott Debreczen sz. kir. város Tanácsának 1908 május 25-én tartott ülésében.

Közgazdaság.

Akié a föld, azé az ország.

(B. L.) Az a nagy átalakulás, melyet az 1848-iki emlékezetes törvényhozás előidézett, tulajdonképpen csak husz-harminc év múlva kezdte éreztetni és érezteti ma is hatását. Ez a hatás pedig nem a legörvendetesebb. A középosztály, ezer esztendeig ennek az országnak a gerince, a hirtelen átmenet következtében nem lévén előkészítve sem a belterjes, sem a pénzgazdálkodásra, megroppant; jórészt elvesztette lábát alól a földet. Ehhez járult még a szabadságharc vége után az ősiség eltörlése szintén minden átmenet nélkül. A jobbágyság fölszabadulván, a földhöz jutott parasztság nagy mértékben szaporodott. Ennek a következménye egyrészt az örökösödési rendszer folytán a parasztbirtok véghetetlen elaprózottsága, másrészt a természetszerűen megnyilatkozó földéhség. Az al-

kormány helyreállítása után már kezdődik is sokfelé az országban a parcellázás oly módon, hogy középbirtokosok nem bírván tartani a birtokot, parcellázták a parasztok között. A paraszt a földvásárláshoz szükséges pénzt abban az időben, a múlt század hatvanas éveinek vége felé, uzsorakamatra, 12—24, vagy még nagyobb százalékra vette föl, aminek következménye természetesen sok esetben bukás, pusztulás, kivándorlás volt. A magyar földbirtokviszonyok romlása ezentul igen gyors lépésben haladt és már a nyolcvanas évek legelején felköltötte a nyitott szemmel látók és a gondolkodók figyelmét. Néhány gazdasági író és lelkes főúr kezdte meg a küzdelmet a magyar földbirtok érdekében. A viszonyok rosszabbodásával nagyobbodott a mozgalom, erősödött a küzdelem is és ma már ott vagyunk, hogy a kormány maga tartja elsőrangú kötelességének megvédeni a magyar földbirtokot, a magyar földbirtok minden érdekét.

A magyar föld érdekében megindult mozgalom azonban nem lett volna oly nagyarányú, talán a magyar kormány sem karolta volna föl ezt a kiváló magyar ügyet, ha a magyar írók és hirlapírók nem tartják folyton napirenden, ha kutatásaik, tudásuk, szorgalmuk, tapasztalataik, megfigyeléseik eredményét nem hozzák folyton nyilvánosságra újságban, könyvben, brosúrában. Ennek a munkának, ennek a mozgalomnak nem is szabad pihenni mindaddig, míg el nem értük a célt, a magyar földbirtok arányos megoszlását és biztosítását a magyarok közt. Ezért minden újabb munka, mely ezzel a kérdéssel foglalkozik, közelebb visz bennünket a nagy célhoz, főleg ha oly alapos, mint amely a napokban jelent meg Akié a föld, azé az ország címen és amelynek szerzője Porszem álnév alá rejtőzik és amelyet a következőkben ismertetünk.

A kisbirtok helyzetének fonákságát következőleg jellemzi az említett munka. Az ország földterületéből a kisebb gazdaságokra, amelyek pedig az összes gazdaságokhoz viszonyítva 99 százalékra ruznak, csak mintegy 39·5 százaléknyi területrészt esik, holott pedig az egészben egy százalékot kitevő többi gazdaságokra a kötött birtok hozzászámításával jut körülbelül 60·5 százalék föld. Ennélfogva míg a kisgazdák, illetve a 100 kat. holdon aluli birtokosok az ország összes területéből 19·37 millió kat. holdnyi területet nevezhetnek a magukénak, a 100 kat. holdon fölül birtokosokra és a kötött forgalmu birtokokra jut összesen 29·7 millió kat. hold. Ime az összesen 34·78 millió kat. hold szabadforgalmu területből a 2.673,500 kisbirtokosnak, tehát azoknak, akik a 100 kat. holdon aluli birtokokat bírják, jut 19·37 millió kat. hold, azaz körülbelül 55·8 százalék. A birtokterület megoszlására nézve részben saját számítása, részben a középponti statisztikai hivatal szerint csoportosítja a birtoktesteket. Eszerint a 100 kat. holdon aluli birtokosok területe volt 1880—85-ben 18.396.229 kat. hold, 1895—900-ban 19.371.090 kat. hold, a középponti statisztikai hivatal szerint 1895-ben 12.292.134 kat. hold. A 100—500 holdig terjedő birtokok területe így vi-

szonylik az összes területhez: 1880—85-ben 3.019,586 kat. hold = 9 százalék, 1895—1900-ban 2.806,923 kat. hold = 8·1 százalék, a középponti statisztikai hivatal szerint 1895-ben 3.624.884 kat. hold = 9·3 százalék. Az 500—1000 holdig terjedő birtokok területe pedig 1880—85-ben 1.617,446 kat. hold = 4·8 százalék, 1895—900-ban 1.667,495 kat. hold = 4·8 százalék; a középponti statisztikai hivatal szerint 1895-ben 2.238,905 kat. hold = 6·1 százalék. Végül az 1000 kat. holdon fölül birtokok területe 1880—85-ben 10.736,465 kat. hold = 31·7 százalék, 1895—900-ban 10.941,280 kat. hold = 31·3 százalék; a középponti statisztikai hivatal szerint 1885-ben 11.901,380 kat. hold = 32·3 százalék.

Ime mily egészségtelen a közép- és nagybirtokosok birtokterületi megoszlása. Mig ugyanis 23,125 középbirtokosra 4·47 millió kat. hold terület jut, azaz a 34,78 millió kat. holdhoz viszonyítva 12·9 százalék, addig 3616 nagybirtokos részesedik 10·94 millió kat. holdnyi = 31·30 százaléknyi területen. Még kirívóbbá lesz a birtokmegoszlás egészségtelen volta, ha azt nézzük, hogy fejenként mennyi terület jut országos átlagban. A száz kat. holdon aluli birtokosok országos átlagban és fejenként 5·3 kat. hold területet bírnak, a 100—1000 kat. hold között levők ugyancsak országos átlagban és fejenként 193 kat. holdat, holott az ezer kat. holdon fölül birtokosok átlagos birtokterülete fejenként 3025 kat. hold. Kiegészítik ezt a szomorú statisztikát azok az adatok, melyeket a magyar földnek idegen kézre jutásáról közöl. A külföldről bevándorolt idegenek, akik részben Magyarországon, részben a külföldön tartózkodnak és legfőjebb vadászpasiójuk kielégítése végett lépnek a haza földjére, 1880-ban 977,796 kat. holdat bírtak, de husz évvel később, 1900-ban már 2,131.210 kat holdat.

Ezekon a viszonyokon változtatni kell, mert a mai birtokrendszernek változatlan föntartása egyenesen kizárja az ország helyzetének javulását. Ellenben a birtokrendszer helyesebb alapra való megváltoztatása, természetesen első sorban a magyar parasztság érdekében, a hazának gazdasági téren való teljes megerősödését is eredményezné. Magyarországon inkább, mint bárhol, a föld az alap, minélfogva föltétlenül megkívánható, hogy a lakosság számarányára nézve tulsúlyban lévő parasztságnak a földbirtokból legalább is aránylagosan olyan része legyen, mint a közép- és a nagybirtokosoknak. Csak akkor erősödhetik az ország fajmagyar része, ha nem fogja ismerni a földéhséget, ha családi otthona minden téren örömet és boldogságot nyújt neki. És akkor bizonyosak lehetünk afelől is, hogy semmiféle gazdasági vihar sem fogja tudni megrendíteni az országot.

Számos, különösen Németországból és Franciaországból vett példával és statisztikai adattal támogatja nézeteit, melyeket a magyar adatok alapján fejt ki. Parcellázás és kisbirtok, ez a két főmódja, de lehetőleg állami beavatkozással. Együttal igen helyesen hangoztatja, hogy a kisemberek érdekében, mivel az apróbb gazdák birtokai nagyon szétszórtan fekszenek, a birtokparcellázás-

sal együtt rendezni kell a tagosítást. De rendezni kell esetleg szövetkezés útján a legeltetés ügyét, mert különben az állattenyésztés aligha haladhat előre.

Az ügy érdekében igen helyesen aposztrofálja a nagybirtokosokat. Azt mondja, hogy nagybirtokosaink soha jobbat nem cselekedhetnének, mintha az alföldi és dunántúli birtokaik területéből átengednének egy-egy résznyi területet akár kisbérletek létesítésére, akár álamilag garantált parcellázásra és esetleg falvak telepítésére. Ajánlja e mellett azt a módot is, amelyet Békésgyula város követett az Almási-féle birtok parcellázásánál, vagy az Ypszilanti-féle uradalom megvásárlásánál történt. Szóval a társadalomnak, különösen a nagybirtokosoknak karöltve kell eljárni ebben a nagy dologban az állammal.

A tanulságos és érdekes munka befejezésében általános gazdasági magaslatra emelkedik, mondván: Nemzeti alapon erős ipart csak akkor teremthetünk, ha már a földmivelő lakosság, az ősi erő minden rétegében egészséges és erős lesz ismét. Meg kell tehát változtatnunk gazdasági és különösen birtokpolitikánkat; mindenekelőtt egészségesebb birtokkategóriákat kell teremtenünk. Erős, egészséges magyar parasztszálat kell létrehozni mindenütt az egész országban. Földet kell teremteni számukra még ott is, ahol ez nehezen valósítható meg, és ha másképpen nem megy, a parasztság érdekében parcellákban kisbérleteket kell kihasítani. Meg kell továbbá teremteni a középbirtokokat, középbérleteket, lehetőleg minden lársadalmi jóakarattal, hogy az állam e tekintetben is könnyebben végezhesse szociális földadatát. Föltétlenül csökkentendők, sőt ahol lehet megakadályozandók a nagybérletek, amelyek sok esetben terjesztik az elégedetlenséget, de némely bérlő kezén más célt is szolgálnak, sőt a földuzsora jellegét is magukon viselik. Végül pedig törvényhozási intézkedésre van szükség, hogy a külföldiek magyar birtokát mielőbb állami beavatkozással meg lehessen vásárolni. Ha pedig az egyelőre nem lehetséges, akkor a külföldiek adóját kétszeres adókulcs alapján kell kivetni és beszedni. Ha a célirányos és szociális egészséges jellegű gazdasági politikát életbe léptetjük és ha a birtokmegosztást állam és társadalom segítségével közgazdasági viszonyainknak megfelelően sikerrel tudjuk végrehajtani, akkor ismét hazáját szerető, boldog lesz a magyar, és a ma még elégedetlenek is szívesen megmaradnak hazájukban, bármennyire izgassanak is a nemzetköziek, minél fogva a kivándorlástól is el lehet őket téríteni.

Az ország biztos, jobb jövője sürgősen követeli az igazságosabb birtokmegosztást bármely formában. Ez a veleje ennek a becses munkának, melyet a szerző számos adattal és példával támogat. Akit az ország sorsa érdekel, az forgassa ezt a kis könyvet, mert tudást és lelkesedést merít belőle, tehát két oly hatalmas fegyvert, melyre ma mindenkinek szüksége van, akit magyar ember létére küzdeni óhajt, és ki ne óhajtana? az ország megerősödéséért, fölvirágzásáért.

Miniszteri körrendelet.

Szabadságolás az aratás idejére.

Annak előrebocsátása mellett, hogy az alábbi rendelet nem vonatkozik a honvédségre, — a közös hadsereg aratási időre történő szabadságolására a következő rendeletet intézett az összes törvényszatóságokhoz:

„Ő császári és apostoli királyi Felségének legmagasabb elhatározása következtében a közös hadsereg tényleges állományu legénységének jelentékeny része az aratási munkában való résztvevés céljából a folyó évben az aratás idejében három hétre szabadságoltatni fog. Ebben a kedvezményben a 4., 5., 7. és 13. hadtestparancsnokokhoz tartozó csapatok legénysége előreláthatólag július elejétől kezdve, a 6. és 12. hadtestparancsnokságokhoz tartozó legénység pedig nagyobb részt július második felétől kezdődőleg fog részesítettetni.“

„Önként értetik, hogy a szóbanforgó kedvezményt csakis azok a katonák élvezhetik, akik szabadságuk ideje alatt az aratási munkában tényleg részt vesznek.“

A közös hadügyminiszterrel egyetértőleg létrejött megállapodás értelmében a szóbanforgó kedvezményre való igényjogság megállapításánál a következő szempontok fognak figyelembe vétetni:

„Első sorban azok a katonák szabadságolandók, akiknek szülei saját birtokukon gazdálkodnak.“

„Ezek után azok a katonák részesítendők a jelzett kedvezményben, akik mezőgazdasági birtokok tulajdonosai vagy bérlői, vagy pedig ily birtokosoknak, vagy bérlőknek fiai, ezeken kívül még birtokosoknak, vagy bérlőknek távolabbi hozzátartozói is, ha a szabadságoltatni kért egyének katonai szolgálatukat megelőzőleg közös háztartásban éltek velük.“

„Az igényjogság sorrendjére nézve a birtok nagysága irányadó. Első sorban a minimális birtokok tulajdonosai, illetőleg ilyeneknek fiai fognak szabadságoltatni és csak azután a birtok nagysága szerint megállapítandó sorrendben a nagyobb birtokosoknak vagy ezeknek fiai.“

„A 40 (negyven) kataszteri holdnál nagyobb területű birtokok tulajdonosai, illetőleg ilyeneknek fiai az említett kedvezményben nem fognak részesítettetni.“

„De nem adható meg a kedvezmény arra a célra sem, hogy a katonák a mezei munkák végzésére kirendeltessenek.“

„Járványsújtotta vidéken illető egy ily területekre katonák nem szabadságolhatók.“

Hirek.

— **Kinevezés.** Weszprémy Zoltán főispán Budaházy Jenőt díjas, Harsányi Miklós dr.-t pedig díjtalan közigazgatási gyakornoknak nevezte ki.

— **A vetés állása.** Az idei vetésről most jelent meg az első ideai hivatalos termésbecslés. A jelentés általában kedvezőtlen hatást tett. A tavalyi rossz termés után az ország gazdaközönsége bizó reménységgel várta az idei termést, amely azonban az időjárás viszontagságai következtében ezuttal sem ígérkezik megfelelőnek. A miniszteri becslés szerint a várható buzatermés harminchét és fél millió métermázsa, tehát csak öt millió métermázssal több, mint a tavalyi volt.

— **A pallyi lövőtér.** A debreczeni térparancsnokság panaszt tett a városi tanácsnál, hogy az egyes birtokosok a lövőtérből elszántogatnak és a jelző póznákat kimozdítják helyükből. A tanács az ügy elintézésére Király Gyula gazdasági tanácsnokot és Berényi Gábor mérnököt küldte ki.

— **A pénzügyi tisztviselők a polgármesternél.** A pénzügyi tisztviselők egy öttagu küldöttsége kedden tisztelgett városunk polgármesterénél, — megköszönve azt a szíves készséget, melylyel a város a közgyűlést előkészítette.

— **A jog- és pénzügyi bizottságból.** A jog- és pénzügyi bizottság folyó hónap 12-én tartott ülésében elhatározta, hogy a Stenczinger-háznak 205,000 koronáért való megvételét javasolni fogja a közgyűlésnek. A Kacziány-féle muzeumi tárgyak megvételére nézve hosszabb eszmecsere után azt javasolta a bizottság, hogy egy háromtagú bizottság nézze meg a tárgyakat és teyen tapasztalatairól jelentést.

— **A szegényház vászonszükséglete.** A városi tanács e héten tartott ülésében a szegényház részére szükséges vászonneműek szállításával Mayer János céget bizta meg.

— **A fánosikai vasut bejárása.** A fánosikai vasut bejárását f. hónap 10-ikén tartották meg. A szemlén jelen voltak: Kovács József polgármester, Király Gyula tanácsnok, Magoss György dr. tisztii főügyész, Aczél Géza főmérnök, Török Gábor erdőmester, Hathy Kálmán városi és Jámy Tamás kir. mérnök, Uhlárik Béla üzletvezető, Benedek Lajos mérnök. A minisztériumot Garady vasuti és hajózási felügyelő képviselte.

— **A tiszántuli ref. egyházkerület rendkívüli közgyűlése.** A tiszántuli ref. egyházkerület július 7-én rendkívüli közgyűlést tart, intézkedéseket teendő b. e. hegymegi Kiss Áron püspök helyének betöltése ügyében. E célból Dicsőfi József egyházkerületi főjegyző a következő körlevelet bocsát: "a ki az esperesekhez:

Nagytisztelütü Esperes Ur!

Egyházkerületi főgondnokunk Ó Méltóságának hozzájárulása folytán tiszántuli református egyházkerületünk rendkívüli közgyűlést folyó évi július hó 7-ik napjának délelőtti 9 órájára a debreczeni főiskola dísztermébe ezennel egybehívom.

Ezen rendkívüli közgyűlés legfőbb tárgya a már csak néhai b. e. Kiss Áron halálával megüresedett püspöki székek — az E. T. I. t.-c. 67. szakasza f) pontja értelmében — betöltése iránt való intézkedés.

Amidőn Nagytisztelütü Esperes Urat további intézkedésre az egyházmegyei képviselők behívására és a gyűlésre jövő tagok neveinek bejelentésére felkérem, teljes tisztelettel vagyok

Debreczen, 1908 június 10-én

püspök helyett
Dicsőfi József,
egyházkerületi főjegyző.

— **Az állattartó közönség figyelmébe.** A ragadós száj- és körömfájás állati betegség fellépése esetére előírt óvó és elfojtó intézkedések szigorú végrehajtása immár arra a kedvező eredményre vezetett, hogy folyó évi január 1-én még 117 községben uralgó ezen betegség, jelenleg már csak három vármegye (Bereg, Pest-Pilis-Solt-Kiskun, Pozsony) egy-egy községében áll fenn. A betegség jelenlegi elterjedése mellett remény van arra, hogy a hatósági intézkedések további gondos foganatosításával a fertőzött községekben sikerülni fog a bajt elfojtani, illetve annak tovább terjedését megakadályozni. Nehogy azonban esetleges eltitkolások folytán a betegség, annak hatósági megállapításáig az országban ismét széthurcoltassék és a gazdaközönségnek kiszámíthatatlan károkat okozon, ismételten figyelmeztetem az állattartó közönséget arra, hogy a száj- és körömfájás egyike azoknak a ragadós állatbetegségeknek, mely úgy bel-, mint külállatforgalmi szempontból nagyobb jelentőséggel bír, miért is a betegség fellépése ellen a saját érdekükben minden lehető módon védekezzenek, és ha valahol a betegség a legnagyobb elővigyázat dacára is fellépett, azt az első tünetek észlelése után azonnal jelentsék be a mezőrendőrkapitányságnak és a betegség lefolyására elrendelt intézkedéseket a legpontosabban végrehajtsák s azoknak általában pontos betartását maguk is ellenőrizzék. Végül közhírré teszem, hogy ha valaki az illetékes első foku hatóságnál, vagy pedig a m. k. állatorvosnál jelentést tesz arról, hogy a ragadós száj- és körömfájást valahol titkolják, és bejelentés által módot nyújt arra, hogy a betegség az idejében alkalmazott hatósági intézkedésekkel helyhez köthessék, az illetőt előterjesztésemre a földművelésügyi miniszter ur jutalomban fogja részesíteni. Debreczen, 1908 május 30.
Kovács József, polgármester.

— **A Gazdakörből.** Csütörtök délután tartotta rendes havi választmányi ülését a Gazda-kör Domahidy Elemér elnöke alatt. Május hónapi jelentést Jablonczay Kálmán körgazda terjesztette elő, melyet tudomásul vettek. Hortobágyi Ernő főjegyző az alakuló közgyűlés óta belépett tagok névsorát terjesztette elő, és kérte, hogy azokat a választmány tagokul vegye fel, ezek szerint 71 új tag lépett a Gazda körbe. Rácz Lajos titkár ismerteti a belügyminiszter leiratát az alapszabályok dolgában s javasolta, hogy a miniszter által kívánt csekély módosítást — közgyűlési és választmányi ülési határozatképesség precizizálása — a választmány ajánlja a közgyűlésnek. Domahidy Elemér elnök ily értelemben mondta ki a határozatot. Rácz Lajos titkár jelenti, hogy a Gazdasági Egyesület utolsó gyűlésén 100,000 koronás kamatmentes államkölcsönért folyamodott a földművelésügyi miniszterhez 25 évre, azon céllal, hogy palotát építsen s a földszint bérjövödelméből a tőkét törlessze, az emeleten pedig a Gazda-körnek ad ingyen lakást. Kéri a Gazda-kört, hogy azon küldöttségben, mely a Gazdasági Egyesület kérvényét viszi, — az egyetemi monstre küldöttséggel együtt — a debreczeni Gazda-kör elnöksége is vegyen részt.

Domahidy elnök és dr. Nagy Lajos hozzászólása után a Gazdakör örömmel vette tudomásul a testvérintézmény eme jóindulatát. Hortobágyi Ernő házirend-javaslatát a választmány ajánlja elfogadásra a közgyűlésnek. A hírlapok elárverezésének eszközésére Mike Ferenc alelnöke alatt Hortobágyi Ernő jegyzőt és Jablonczay Kálmán körgazdát küldték ki

Ezután közgyűléssé alakult át a gyűlés, mely a választmány által elfogadásra ajánlott módosított alapszabályt és házirendet változatlanul elfogadta. A választmányi ülés jegyzőkönyvének hitelesítésére elnök Hidvéger Miklóst és Bíró Pált, a közgyűlési jegyzőkönyv hitelesítésére pedig Horváth János és Biczó Gyula tagokat kérte fel.

Hirdetések.

Pályázati hirdetmény.

Debreczen város közönsége által a Ludovika akadémiában tett alapítványi helyei közül egy megüresedett, felhívja ennélfogva a tanács azon ifjakat, kik ezen alapítványi helyet elnyerni óhajtják, hogy felszerelt pályázati kérvényüket 1908. évi június hó 30-án délután 5 óráig a tanács iktató hivatalba adják be.

Pályázati feltételek a katonai és illetékügyosztálynál (Városház, emelet 19. sz.) betekintheők.

!! MEGJELENT !!

□ A VÁROSI TANÁCS KIADÁSÁBAN □
**DEBRECZEN SZAB. KIR.
VÁROS ÉRVÉNYBEN LÉVŐ
SZABÁLYRENDELETEI-
NEK GYŪJTEMÉNYE.**

Az 564 oldal terjedelmű vaskos kötet ára

2 KORONA.

Kapható a városi könyvnyomda-vállalat irodájában. **Kossuth-utca, városház-épület.**